

Možnosti a meze využívání datových zdrojů ve zdravotnictví

Motto: Bez informací není řízení.

Jen málokdo bude tvrzení v úvodu vyvracet. Avšak co jsou informace, jaké informace jsou správné a pro daný účel použitelné a jak se mají správně použít a aplikovat na to má již každý svůj názor a postoj.

Na možnosti a meze využívání datových zdrojů ve zdravotnictví lze nahlížet z mnoha hledisek. V podstatě komplexně tuto problematiku popisuje Kodex evropské statistiky, který definuje hlavní zásady správné statistické praxe a pokud instituce sbírající určitá data naplňuje tyto zásady a data splňují uvedená kritéria, neměl by být žádný problém s využitelností dat sebraných v souladu s tímto kodexem.

KODEX EVROPSKÉ STATISTIKY

přijatý Výborem pro statistické programy dne 24. února 2005

Tento kodex má dvojí účel:

Zlepšit důvěru v nezávislost, integritu a zodpovědnost jak národních statistických úřadů, tak i Eurostatu a v důvěryhodnost a kvalitu statistik, které vypracovávají a rozšiřují (tj. vnější hledisko);

Propagovat používání nejlepších mezinárodních statistických zásad, metod a postupů všemi producenty evropských statistik, aby se podpořila jejich kvalita (tj. vnitřní hledisko).

Kodex je určen pro přijetí:

Správními orgány (tj. vládami, ministerstvy, Komisí, Radou) – jako pokyny zabezpečující, že jejich statistické služby jsou profesionálně organizovány a zajištěny z hlediska zdrojů pro produkci důvěryhodných evropských statistik způsobem, který zaručuje nezávislost, integritu a zodpovědnost;

Statistickými úřady a jejich zaměstnanci – pro poskytnutí referenčního rámce statistických zásad, hodnot a nejlepších postupů, které by jim měly napomoci při produkci a rozšiřování vysoce kvalitních harmonizovaných evropských statistik.

Jsou určeny jako informace pro:

Uživatele – k prokázání, že evropské a národní statistické úřady jsou nestranné a že statistiky, které vypracovávají a rozšiřují, jsou důvěryhodné, objektivní a spolehlivé;

Poskytovatele údajů – k prokázání, že je chráněna důvěrnost informací, které poskytují, a že na ně nebudou kladeny přehnané požadavky.

Kodex je založen na 15 *Zásadách*. Správní a statistické orgány v Evropské unii se zavazují dodržovat zásady zakotvené v tomto kodexu a pravidelně kontrolovat jejich dodržování pomocí *Ukazatelů správného postupu* u každé z 15 zásad, které budou používány jako reference.

Výbor pro statistické programy bude pravidelně sledovat formou expertních hodnocení dodržování tohoto kodexu.

Institucionální prostředí

Na efektivitu a důvěryhodnost statistického úřadu, který vypracovává a rozšiřuje evropské statistiky, mají podstatný vliv institucionální a organizační faktory. Jedná se o profesionální nezávislost, oprávnění ke shromažďování údajů, přiměřenost zdrojů, závazek kvality, statistickou důvěrnost, nestrannost a objektivitu.

Zásada 1: Profesionální nezávislost – Důvěryhodnost evropských statistik je zajištěna odbornou nezávislostí statistických úřadů na jiných politických, řídicích nebo administrativních útvarech a orgánech, stejně jako subjektech soukromého sektoru.

Ukazatele

- Nezávislost statistických úřadů na politickém nebo jiném zasahování z vnějšku při produkci a rozšiřování oficiálních statistik je dána zákonem.
- Vedoucí statistického úřadu má postavení s dostatečně vysokým vlivem, aby byl zajištěn přístup na vyšší úrovni k politickým orgánům a orgánům veřejné správy. Měl/a by mít nejvyšší odborné schopnosti.
- Vedoucí statistického úřadu nebo v příslušných případech vedoucí jeho statistických útvarů zodpovídají za to, že evropské statistiky jsou vytvářeny a šířeny nezávislým způsobem.
- Vedoucí statistického úřadu a v příslušných případech vedoucí jeho statistických útvarů mají výhradní zodpovědnost za rozhodnutí o statistických metodách, standardech a postupech a o obsahu a načasování zveřejnění statistik.
- Jsou publikovány statistické pracovní programy a v pravidelných zprávách je popsán dosažený pokrok.
- Uveřejněné statistiky jsou jasně odlišeny a vydávány odděleně od politických/koncepčních prohlášení.
- V příslušných případech se statistický úřad veřejně vyjadřuje k záležitostem týkajícím se statistik včetně kritiky a případů zneužití oficiálních statistik.

Zásada 2: Oprávnění ke shromažďování údajů – statistické úřady musejí mít jasný právní mandát pro shromažďování informací pro účely evropských statistik. Úřady, podniky, domácnosti a široká veřejnost mohou být na žádost statistických úřadů ze zákona donuceny umožnit přístup k údajům nebo poskytnout údaje pro účely evropských statistik.

Ukazatele

- Oprávnění k získávání informací pro produkci a rozšiřování oficiálních statistik je zakotvena v zákoně.
- Vnitrostátní právní předpisy dovolují statistickému úřadu použít ke statistickým účelům administrativní zdroje.
- Podle zákona si může statistický úřad vynutit odpovědi na statistická zjišťování.

Zásada 3: Přiměřenost zdrojů – Zdroje, které mají statistické úřady k dispozici, musejí postačovat pro splnění požadavků evropské statistiky.

Ukazatele

- Pro současné potřeby evropské statistiky jsou k dispozici personální, finanční a výpočetní zdroje přiměřené jak množstvím, tak kvalitou.

- Rozsah, podrobnost a náklady evropské statistiky jsou přiměřené potřebám.
- Existují postupy k vyhodnocení a zdůvodnění požadavků na nové evropské statistiky v porovnání s jejich náklady.
- Pro všechny evropské statistiky existují postupy pro posouzení jejich potřebnosti, aby se zjistilo, zda některé mohou být zrušeny nebo omezeny, aby se uvolnily zdroje.

Zásada 4: Závazek kvality – *Všichni členové ESS se zavazují pracovat a spolupracovat podle zásad zakotvených v Deklaraci kvality Evropského statistického systému.*

Ukazatele

- Kvalita produktu je pravidelně sledována podle hledisek kvality ESS.
- Jsou k dispozici postupy pro sledování kvality shromažďování, zpracování a rozšiřování statistik.
- Pro řešení otázek kvality jsou k dispozici postupy včetně kompenzací v rámci kvality a postupy pro plánování stávajících a nadcházejících zjišťování.
- Pokyny ke kvalitě jsou zdokumentovány a pracovníci jsou v nich důkladně proškoleni. Tyto pokyny existují v písemné formě a je s nimi seznámena veřejnost.
- Jsou prováděny pravidelné a důkladné kontroly klíčových statistických výstupů, v příslušných případech za pomoci externích odborníků.

Zásada 5: Statistická důvěrnost – *Soukromí poskytovatelů údajů (domácností, podniků, veřejné správy a dalších respondentů), důvěrnost jimi poskytnutých údajů a jejich použití pouze ke statistickým účelům musejí být bezvýhradně zaručeny.*

Ukazatele

- Statistická důvěrnost je zaručena zákonem.
- Zaměstnanci statistických úřadů při svém přijetí podepisují právní závazek důvěrnosti.
- Za jakékoli vědomé porušení statistické důvěrnosti jsou ukládány značné postihy.
- Na ochranu důvěrnosti při produkci a rozšiřování statistik jsou poskytovány směrnice a pokyny. Tyto pokyny jsou v písemné formě a je s nimi seznámena veřejnost.
- Na ochranu zabezpečení a integrity statistických databází se používají fyzická a technologická opatření.
- Pro externí uživatele, kteří mají přístup ke statistickým mikrodatům pro účely výzkumu, platí přísné předpisy.

Zásada 6: Nestrannost a objektivita – *Statistické úřady musejí při vypracovávání a rozšiřování evropské statistiky ctít vědeckou nezávislost a postupovat objektivním, profesionálním a transparentním způsobem, kdy je se všemi uživateli jednáno rovně a spravedlivě.*

Ukazatele

- Statistiky jsou sestavovány na objektivním základě určeném statistickými hledisky.
- Výběr zdrojů a statistických technik se řídí statistickými hledisky.

- Chyby zjištěné ve vydaných statistikách se opraví a zveřejní v nejkratší možné lhůtě.
- Informace o metodách a postupech použitých statistickým úřadem jsou k dispozici veřejnosti.
- Data a čas zveřejnění statistik jsou oznámeny předem.
- Všichni uživatelé mají stejný přístup ke zveřejněným statistikám ve stejnou dobu a jakýkoli přednostní přístup před jejich uveřejněním pro jakéhokoli vnějšího uživatele je omezen, řízen a zveřejněn. V případě, že dojde k úniku informací, měl by být postup zveřejňování upraven tak, aby byla zajištěna nestrannost.
- Zveřejnění statistik a prohlášení přednesená na tiskových konferencích jsou objektivní a nestranná.

Statistické postupy

Postupy používané statistickými úřady při organizování, shromažďování, zpracování a rozšiřování oficiálních statistik se musí plně řídit evropskými a ostatními mezinárodními standardy, směrnicemi a osvědčenými postupy. Důvěryhodnost statistik je posilována pověstí dobrého řízení a efektivity. Příslušné aspekty zahrnují správnou metodiku, odpovídající statistické postupy, přiměřené nároky na respondenty a efektivnost nákladů.

Zásada 7: Správná metodika – *Kvalitní statistiky se musí opírat o správnou metodiku. To vyžaduje odpovídající nástroje, postupy a odbornost.*

Ukazatele

- Celkový metodický rámec statistického úřadu odpovídá evropským a ostatním mezinárodním normám, směrnicím a osvědčeným postupům.
- Jsou definovány postupy, které zajistí, aby v celém statistickém úřadu byly shodně používány standardní pojmy, definice a klasifikace.
- K zajištění vysoké kvality se registr ekonomických subjektů (business register) a opora pro zjišťování u obyvatelstva pravidelně vyhodnocují a, pokud je to nutné, i upravují.
- Existuje detailní shoda mezi národními systémy klasifikace a rozdělení do sektorů a odpovídajícími evropskými systémy.
- Jsou přijímáni absolventi vysokých škol odpovídajících akademických oborů.
- Zaměstnanci navštěvují příslušná mezinárodní školení a konference a navazují kontakty s kolegy na mezinárodní úrovni, aby se učili od nejlepších a zvyšovali svou odbornost.
- Ke zlepšování metodiky se organizuje spolupráce s vědeckou veřejností, externí kontroly hodnotí kvalitu a účinnost použitých metod a prosazují lepší nástroje, pokud je to možné.

Princip 8: Odpovídající statistické postupy – *Oporou kvalitních statistik musí být odpovídající statistické postupy používané od shromažďování údajů až po jejich ověřování.*

Ukazatele

- Tam, kde se evropské statistiky zakládají na administrativních údajích, musí definice a pojmy používané pro administrativní účely být dostatečně podobné definicím a pojmům požadovaným pro statistické účely.

- V případě statistických zjišťování se dotazníky před sběrem údajů systematicky testují.
- Plány zjišťování, výběrové postupy a váhy mají správný základ a jsou pravidelně kontrolovány, revidovány nebo podle potřeby aktualizovány.
- Terénní zjišťování, pořízení dat a kódování se průběžně sledují a podle potřeby revidují.
- Používají se a pravidelně kontrolují vhodné editační a imputační počítačové systémy, které se podle potřeby revidují a aktualizují.
- Revize dodržují standardní, osvědčené a transparentní postupy.

Zásada 9: Přiměřené nároky na respondenty – Nároky na respondenty by měly být přiměřené potřebám uživatelů a neměly by být vůči respondentům nadměrné. Statistický úřad sleduje zátěž respondentů a stanovuje cíle pro její postupné snížení.

Ukazatele

- Rozsah a podrobnost požadavků evropských statistik se omezuje na nezbytně nutnou míru.
- Zátěž respondentů je rozložena v maximální možné míře v základním souboru zjišťování pomocí vhodných výběrových metod.
- Informace požadované od podniků jsou v co největší míře k dispozici z účetnictví a tam, kde je to možné, používá se k usnadnění zasílání dat elektronických prostředků.
- Pokud nejsou k dispozici detaily, akceptují se nejlepší odhady a aproximace.
- Aby se zabránilo zdvojení požadavků na informace, používají se všude, kde je to možné, administrativní zdroje.
- Aby se nezvyšoval počet zjišťování, používá se všeobecně v statistických orgánech sdílení dat.

Zásada 10: Efektivita nákladů – Zdroje musí být účelně využívány.

Ukazatele

- Využívání zdrojů statistického úřadu se sleduje pomocí interních i nezávislých externích opatření.
- Rutinní činnosti (např. pořizování dat, kódování, ověřování) se v co největší míře automatizují.
- Pro shromažďování údajů, jejich zpracování a šíření se optimalizuje kapacita informačních a komunikačních technologií.
- Vynakládá se iniciativní úsilí ke zlepšení statistického potenciálu administrativních zdrojů, aby bylo možné se vyhnout nákladným přímým zjišťováním.

Statistické výstupy

Dostupné statistiky musí splňovat potřeby uživatelů. Statistiky vyhovují evropským kvalitativním standardům a slouží potřebám evropských institucí, vlád, výzkumných institucí, podnikatelským zájmům a široké veřejnosti. Důležitými body jsou zde míra, v jaké jsou statistiky relevantní, přesné a spolehlivé, včasné, koherentní, srovnatelné mezi regiony a zeměmi a snadno dostupné uživatelům.

Zásada 11: Relevance – *Evropské statistiky musí splňovat potřeby uživatelů.*

Ukazatele

- Existují postupy pro konzultace s uživateli, sledování relevance a praktického využití stávajících statistik ve vztahu k potřebám uživatelů a pro podávání zpráv o jejich nových potřebách a prioritách.
- Prioritní potřeby jsou plněny a zohledněny v pracovním programu.
- Pravidelně se provádí průzkum spokojenosti uživatelů.

Zásada 12: Přesnost a spolehlivost – *Evropské statistiky musí vystihovat skutečnost přesně a spolehlivě.*

Ukazatele

- Zdrojová data, průběžné výsledky a statistické výstupy se vyhodnocují a ověřují.
- Výběrové i nevýběrové chyby se měří a systematicky zaznamenávají podle hledisek kvality ESS.
- Pravidelně se provádějí studie a rozborů revizí, které jsou interně používány pro informování v rámci statistických postupů.

Zásada 13: Včasnost a dochvilnost – *Evropské statistiky musí být šířeny včasným a dochvilným způsobem.*

Ukazatele

- Včasnost splňuje nejpřísnější evropské a mezinárodní standardy pro šíření statistik.
- Pro zveřejňování evropských statistik je stanovena obvyklá denní doba.
- Periodicita evropských statistik v nejvyšší možné míře zohledňuje požadavky uživatelů.
- Jakýkoli odklon od časového plánu zveřejňování statistiky je oznámen předem, vysvětlen a je stanoveno nové datum zveřejnění.
- Pokud je to považováno za užitečné, mohou se šířit předběžné výsledky přijatelné celkové kvality.

Zásada 14: Koherence a porovnatelnost – *Evropské statistiky by měly být vnitřně i časově konzistentní a porovnatelné mezi regiony a zeměmi; mělo by být možné kombinovat a společně využívat odpovídající data z různých zdrojů.*

Ukazatele

- Statistiky jsou vnitřně koherentní a konzistentní (např. dodržování aritmetické a účetní shody).
- Statistiky jsou koherentní nebo je možné je sladit za přiměřené časové období.
- Statistiky se sestavují na základě společných standardů s ohledem na rozsah, definice, jednotky a klasifikace v různých zjišťováních a zdrojích.
- Statistiky z různých zjišťování a zdrojů se porovnávají a sladují.
- Porovnatelnost údajů mezi zeměmi je zajištěna pravidelnými výměnami mezi Evropským statistickým systémem a jinými statistickými systémy; provádějí se metodické studie v úzké spolupráci mezi členskými státy a Eurostatem.

Zásada 15: Dostupnost a srozumitelnost – *Evropské statistiky by měly být předkládány v jasné a srozumitelné formě, šířeny vhodným a přijatelným způsobem a*

měly by být dostupné a přístupné na základě nestrannosti i s příslušnými metadaty a návody.

Ukazatele

- Statistiky se předkládají ve formě, která usnadňuje správnou interpretaci a smysluplná porovnání.
- Služby rozšiřování využívají moderní informační a komunikační technologie a ve vhodných případech tradiční tištěnou formu.
- Analýzy na zakázku jsou poskytovány, kde je to proveditelné, a zveřejňují se.
- Pro výzkumné účely lze povolit přístup k mikrodatům. Tento přístup podléhá přísným předpisům.
- Metadata se zaznamenávají podle standardizovaných metadatových systémů.
- Uživatelé jsou informováni o metodice statistických zpracování a kvalitě statistických výstupů s ohledem na kritéria kvality ESS.

Komentář

Uvedené zásady a pravidla jsou postavena na obecném základě a platí pro libovolná statistická data. Pokud se zaměříme na oblast zdravotnictví, na zdroje dat, na instituce které je sbírají, na metodiku jejich sběru a zpracování pak je zřejmé, že prioritu mají data oficiálních institucí, které mají zákonný mandát pro jejich sběr, k tomu potřebné kapacity, prostředky a znalosti. Sem lze zařadit Český statistický úřad a ostatní orgány státní statistické služby, které zajišťují statistickou službu v jednotlivých rezortech (zde mimo vlastní zdravotnictví jsou to zejména MPSV a MŠMT, MF), dále sem patří zdravotní pojišťovny, které ze zákona sbírají ohromná množství dat, která je nutno využívat i pro obecné účely, nejen pro vlastní potřeby zdravotních pojišťoven. Z institucí působících přímo ve zdravotnictví jsou to především ÚZIS ČR, SZÚ a SÚKL. Otázkou zůstává využití kapacit lékařských fakult a jejich institucí, zde přepokládám jejich význam spíše jednak pro definování potřeb informací a dále pro odbornou a vysoce erudovanou analýzu výstupů.

Celý proces sběru a zpracování statistických informací se dá rozložit do několika základních fází, kroků:

1. definování potřeby informací (co je potřeba pro řízení, jaké informace jsou nezbytné apod.);
2. institucionální zabezpečení (kdo to bude realizovat, organizovat, zodpovídat);
3. zpravodajské jednotky, vstupní údaje, sběr, kontrola, kvalita dat;
4. zpracování, výstupy, analýzy, prezentace a šíření výsledků.

Můj osobní názor na úroveň a zajištění výše uvedených čtyř bloků je následující:

ad 1) definování potřeby informací je nejslabší článek. Většinou se sbírají data „historií prověřená“, dále data požadovaná mezinárodními organizacemi (WHO, OECD, Eurostat, ...), některé požadavky dávají odborné společnosti, další modifikace navrhuje samotné instituce zajišťující informace na základě vyhodnocení „častých

dotazů“, minimum požadavků přichází o těch, kteří by informace měli využívat nejvíce, tj. politici a manažeři ve zdravotnictví. Zde mám na mysli koncepční zadání, ne jen okamžitý dotaz na něco. Každé statistické šetření je potřeba dopředu připravit, zajistit informovanost zpravodajských jednotek, že od nich bude něco požadováno. To vše včetně pak vlastní realizace vyžaduje určitý čas.

ad2) Relativně dobře je zajištěno institucionální zajištění. Většina zainteresovaných institucí má značné zkušenosti i znalosti dané problematiky, způsobů řešení a snad i přiměřené prostředky.

ad3) plnění zpravodajských povinností jednotlivými zdravotnickými zařízeními z hlediska návratnosti a předávání dat je na vysoké úrovni (90-95%). Poněkud horší je to s se správností dat a s elektronickým sběrem. Zde je co zlepšovat.

ad4) Zpracování výstupů, prezentace a šíření dat je také v celku na dobré úrovni. Rezervy jsou ve složitějších analýzách a prognózách. Zde je otázkou zda i tyto činnosti musí zajišťovat organizace, jejíž hlavní činností je sběr, kontrola, zpracování dat a publikace výstupů a kde zpravidla již nejsou dostatečné kapacity na rozsáhlé analýzy. Jak už jsem psal výše, pro náročnější analýzy by bylo výhodné využít také výzkumná pracoviště či lékařské fakulty.

Z hlediska použitelnosti dat za základní a nezbytné okruhy považuji

- registr zdravotnických zařízení, kapacitní údaje: počty lůžek, pracovníků, přístrojové vybavení apod.
- informace o zdravotním stavu obyvatel (hospitalizovaní, zemřelí, data z výběrových šetření typu EHIS – European Health Interview Survey, zdravotní registry)
Obecně chybí více informací o ambulantně ošetřené nemocnosti a to i v datech zdravotních pojišťoven a také o mnoha závažných onemocněních (povinné jsou prakticky pouze infekční onemocnění a zhoubné novotvary).
- Údaje ekonomické povahy, zejména pak údaje ze Systému zdravotních účtů, sem lze zařadit i údaje o činnosti, výkonnosti jednotlivých zdravotnických zařízení a oborů činnosti.

Za velmi důležité považuji možnost využití dat z různých administrativních zdrojů, statistických údajů ostatních institucí (ČSÚ, MPSV, VZP atd.), tak jak se to podařilo v řadě případů právě pro potřeby „Kulatého stolu“. Co je nutné zdůraznit, že je potřeba tuto spolupráci „zlegalizovat, zformalizovat“ pomocí smluv, dohod, aby nešlo jen o jednorázovou akci, ale o pravidelné vzájemné předávání a využívání dat (což se nám taky daří zajistit).

Myslím si, když se budou plnit zásady Kodexu a řešením úkolů budou vždy pověřeny odpovídající instituce, které budou mít podporu MZ i v legislativě, pak by možnosti využití dat měly být maximální a omezení minimální. Základem vždy bude včasné, jasné a proveditelné zadání od rozhodujících osob (institucí).